

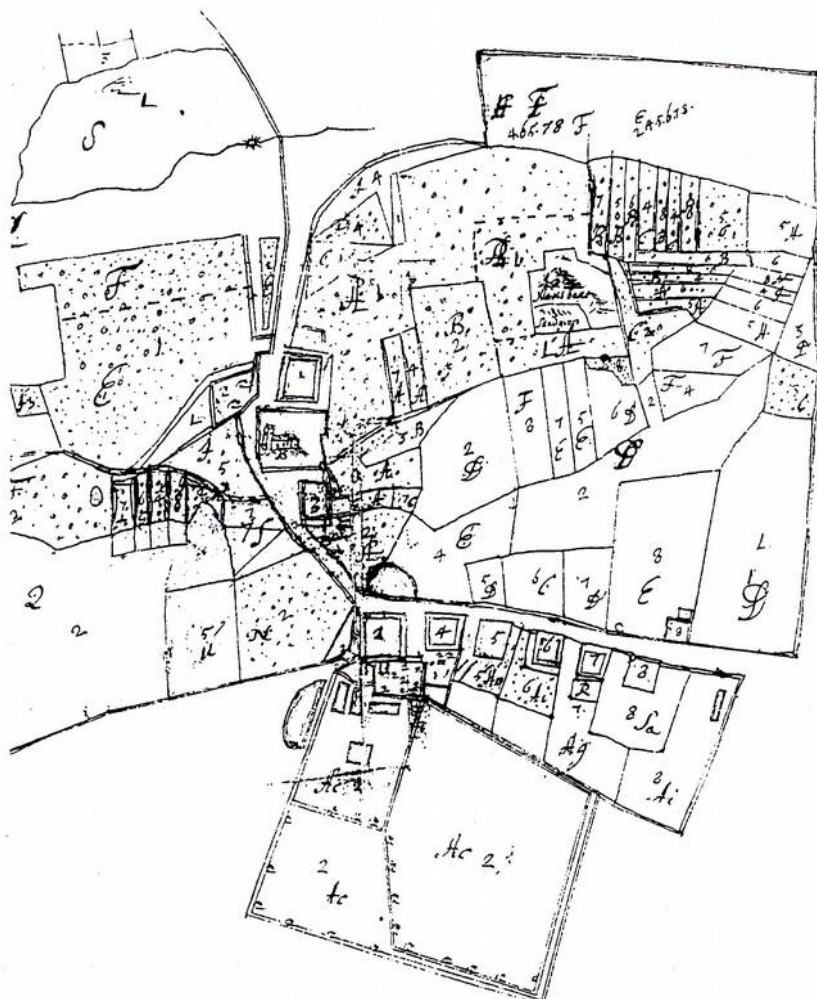
Vatten i och omkring Parken i Östra Sallerup samt inventering av groddjur

Ann-Sofie Haraldsson 2018

Föreningen Jöns Henrikssons Minne hade en studiecirkel för att utröna om det vore möjligt att ha rudor i någon av dammarna i Prästgårdsparken. I samband med den aktualiserades åter vattenförhållandena i och omkring Parken och dessutom gjordes en inventering av groddjur.

Dammarna

Den äldsta kartan som vi känner till är odaterad, men bedömd till att vara från tidigt 1700-tal. En ny karta som bygger på denna ritades 1803 (Lantmäteriets historiska kartor 12-ÖSA-1). På båda kartorna ser man inne i Parken de tre dammarna som ligger på rad i norra delen av nordvästra kvarteret. Man ser också ön utritad men ingen markerad damm runt den. Prästgårdsparkens sista arrendator, Göte Nilsson f.1944, berättar att på ett kort där han är tre år finns ganska ungt uppslag av al och det skall vara första omgången träduppslag. Där kan tidigare eventuellt ha varit för blött även för al. Göte N. och hans kompisar kunde i barndomen åka skridskor varv efter varv runt ön. Även berättelser från prästen Hägglunds barn visar att det på 40-talet fanns vatten i kanalen runt ön men att det för övrigt inte fanns så mycket vatten i den delen. 2012 fälldes alen som växte där och detta blev den till ytan största dammen när den rensades 2013 och 2014. Alla stubbar togs också bort. Grävmaskinisten Per-Arne Andersson Köinge sa att han kunde känna den ursprungliga botten och att den var stensatt i stora delar. Den har en yta av ca 1500 m² och den djupaste delen är åt nordost. Göte N. tror att det finns blålera i botten i vissa delar av dammen.

Odaterad karta, bedömd till att vara tidigt 1700-tal. Parken i söder med dammarna utritade.

Januari 1947. Göte N. 3 år står utanför Parken och bakom honom är stengärdet i stort sett översnöat. Det syns ett ungt uppslag av träd där bakom. Det området är i dag är den upprensade dammen med ön. Foto: Privat

I ett syneprotokoll från 1758 står det att *det inte finns fiskevatten förutom tre till största delen igenväxta dammar på södra sidan om prästgården. Däruti finns få eller inga Caruser (=Rudor).*

1830 skrev prästen J. Bergman i sina sockenrelationer att fyra fisk eller rud-dammar finns. Han beskriver dessa som *mestadels igenväxta utom en som rensades under torkåret 1826.*

Av de tre dammarna på rad så är de båda åt väster tämligen igenfyllda med trädgårdsmaterial och av naturlig igenväxning. Göte N. säger att den djupaste dammen troligen var den som låg längst åt öster. Antagligen var det den dammen som tidigare rensats och i varje fall rensades den 2014. Han säger att man kallade den för Prästadammen, och han har tidigare konstaterat att det var blålera i botten under ca en halv meter dy. Där kunde han och kompisarna åka skridskor och spela ishockey på vintern.

Märta Forsberg, f.1909 som dotter till kyrkoherde K.S. Forsberg, skrev 1993 ett brev till Föreningen Jöns Henrikssons Minne där hon skriver att Ön låg i en liten damm och till den kom man tack vare några grova stockar som lagts över kanalen.....Längre bort mot arrendatorns fanns en annan damm. Den kallades Store damm och var mycket djup sades det. Far beslöt att odla karp där. ”Ja , se den dammen har ännu aldrig torkat ut så det kan kyrkoheden visst göra”, sa man överallt i bygden. Hon beskriver att det blev en ovanligt torr sommar så den dammen torkade ut i alla fall, så man försökte rädda karpn i baljor och träkar, men *man blev inte fet av den karpn.*

Berättelsen syftar troligen på den halvmåneformade dammen som fanns väster om Parken. När man 1954 byggde en ny bostad på prästlönebostället tippades uppgrävda jordmassor i dammen och man började fylla igen den. Detta fortsatte i samband med andra grävningsarbeten och kyrkovaktmästaren tippade också material där. Den var dock inte helt igenfylld inne vid kanten och våren 1977 när snösmältningen var intensiv blev det översvämning en kort period i det området. Dammen blev helt igenfylld i samband med de rensningsarbeten som gjordes 2013 och 2014 i Parken. På grund av den dammen gör vägen en sväng.

Översvämning 1977 utanför Parken ungefär där den halvmåneformade dammen låg. Alen inne i Parken har blivit grövre än på förra bilden. Foto: Karin o Göte Nilsson

På de äldsta kartorna finns också en damm utritad norr om landsvägen. Delar av den ligger på sankmark men om den är rätt ritad så ligger den västra delen på högre mark. Göte N. känner inte alls till den. Enligt geologiska kartor finns i just det området torv till ett djup om minst 4 fot. Den damm som nu finns väster om markvägen grävde Götes far senare, så den har inget med de gamla dammarna att göra.

Flygfoto i maj 1993 där man ser att det är vatten i kanalerna och i fördjupningen närmast ön. Man ser även lite vattenspeglar i dammarna på rad men mest i den längst åt öster. Den halvmåneformade dammen låg innanför vägens sväng. Foto: Jan Borg

I nordöstra kvarteret finns i dag alsumpskog med mycket vatten. Några dammar finns inte uppmätta eller utritade på någon karta i det kvarteret.

Rudor och salamandrar

Tanken med studiecirkeln var att eventuellt kunna plantera in fisk i främst stora dammen. Därför gjordes i april 2018 en inventering av groddjur. Per Nyström på Ekoll AB ledde den och då påträffades större och mindre vattensalamander samt vanlig padda dels i den stora dammen med ön och dels i 1900-talsdammen utanför Parken. Speciellt större vattensalamander har högt skyddsvärde medan det finns gott om rudor i andra dammar. Om rudor skulle planteras in så skulle salamandrarna troligen försvinna. Dammarna bör heller inte torrläggas förrän möjligen sent på hösten för att inte riskera salamandrarernas livsmiljö. En sänkning av vattennivån går dock bra.

Kanalerna

Kanalerna, eller groparna som de också kallas ibland, har synts under alla år. De som gränsar till de båda kvarteren i söder och till det åt nordväst rensades 2014 respektive 2015. Runt själva ön finns en djupare kanal där man 2014 rensade och tog upp ett provschakt på en liten bit. Nedanstående dokumentet om vattnets vägar i Parken skrevs 2014 av markägaren Magnus Jönsson. Göte N. har samma uppfattning. Båda anser att vattnet i den västra kanalen rinner mot den plats där en kvarn, troligen en skvaltkvarn, som nämns i Bergmans sockenrelation kan ha funnits. Enligt Göte N. rann vattnet sedan troligen ovanpå och det var fördjupningar och sankmark väster om vägen och i det området växte bl.a. kalmus och sävor. Vattnet letade sedan sig vidare västerut.

Karta från 1936 från Göte N, där alla dammar och alkärr är markerade som en enda stor sankmark eller vattensamling. Även på några andra kartor är det så.

Avlopp

Avloppet från det nya boningshuset drogs väster om vägen vid Parken och vattnet leds vidare västerut. Därmed dräneras marken där och det blir då torrare även i Parken. Det fanns också ett dike precis öster om vägen som går ner till Parken, det vill säga ett par meter från det stengärde som avgränsar Parken. Detta dike fylldes också igen på 1950-talet och Göte N. vet inte om det fanns någon förbindelse mellan detta dike och vattensystemet inne i Parken. Vattnet från Parken leds nu västerut via den stora dammen och genom den munk som sattes 2014

Marken öster om Parken tillhör Östergård och i samband med snösmältningen rinner vattnet ibland ditin från Parkens nordöstra kvarter, så att en liten sjö bildas. En bit söder om Parken på mark som tidigare hörde till prästlönebostället och som numera tillhör Robert Frank Oderup, finns flera diken som avvattnar detta område och södra delen av Östergård. Dessa diken rinner ihop och sammanstrålar så småningom med vattnet som kommer från Parken via munken. Efter en stor båge neråt Vollsjö rinner det ut i Vombsjön.

Från norra delen av Östergård och över åkrarna och runt Klacks backe gick förr en öppen grop som numera är omgjord till rörgrop. Det vattnet rinner till Bråån och kommer så småningom ut i Lommabukten.

Tillflöde

Beträffande tillflöde till Parken så berättar Robert Frank att från hans skog söder om Parken fanns en avledning av vatten, som var gjord av bräder eller liknande med jord över, som ledde vattnet in i Parken till kanalen strax väster om Perspektivgatan. Det liknade vad som i äldre beskrivningar kallas för stångdike. Det var igensatt och är numera utbytt mot rör. Annars kommer vattnet till Parken genom att följa olika jordlager för att därefter samlas i gropar, kanaler och dammar. Det finns inga uppgifter om någon kallkälla.

*Del av den stora dammen som rensades 2014. Olika vattenväxter, främst mannagräs trivs där.
Foto: Stefan Wrang 2016*

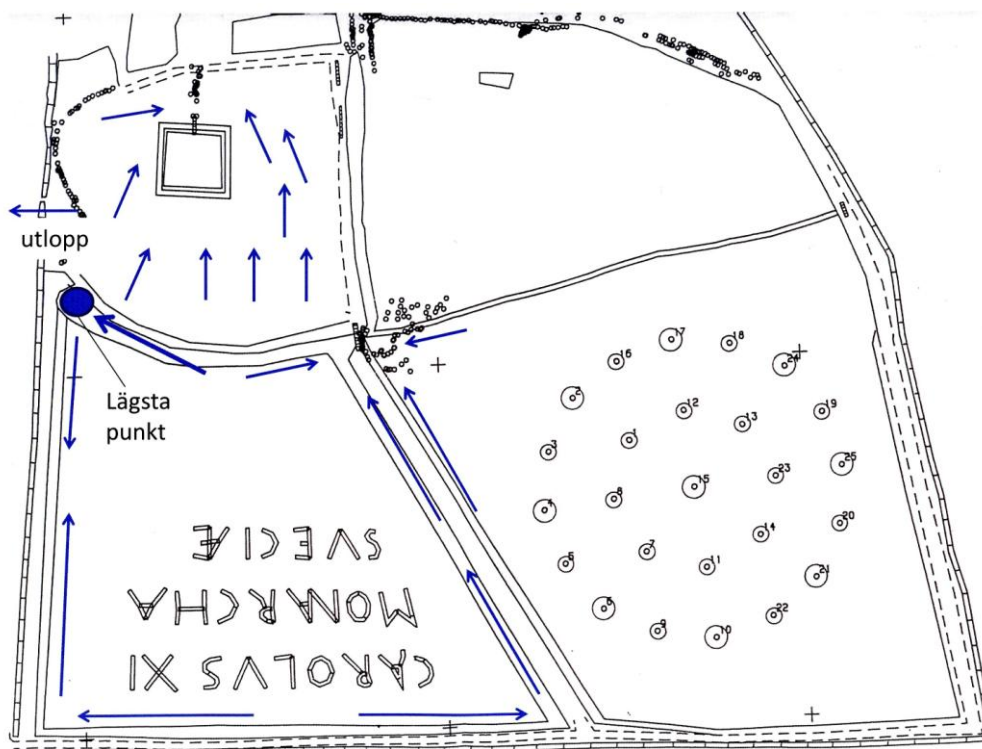
Övrigt

Göte Nilsson berättar att när man skulle borra efter vatten på Prästlönebostället kom man först genom lager av matjord och därefter morän. Längre ner kom blålera som var så torr och hård att det

var svårt att komma igenom, så man var nära att ge upp. På ca 20 meters djup kom man till berget och vattnet började flöda.

Det är tack vare bidrag från Länsstyrelsen som de flesta insatserna under perioden 2013-2015 har kunnat genomföras. Deras rapporter finns liksom föreningens egna rapporter på hemsidan.

Vattnets vägar i parken ...

Skiss och kommentar av Magnus Jönsson 2014.

Inmätning av fall på dikena är gjorda med med laser (teodolit).

- 1) Dammen är djupast i norr, öster om gångbron.
- 2) Kanalen i öst-västlig riktning söder om dammen har fall både åt öst och väst. Den är alltså grundast i mitten. I väst är den dock väsentligt djupare.
- 3) Ovanstående kanal är djupare än dammen. Således torrläggts dammen innan denna kanal.
- 4) Kanalen utmed sydvästra kvarterets västra sida har fall både från norr och söder. Det är fall mot den plats där det finns uppgifter om tidigare skvaltkvarn.
- 5) Ovanstående beskrivna kanal har dock en betydligt högre belägen punkt för sin mynning i norr än den öst-västliga kanal den möter där. Således har inte allt vatten runnit mot skvaltkvarnen. Vid närmare titt på denna plats syns dock en större sten. Kan här möjligen ha varit en dammlucka eller fördämning? När den öst-västliga kanalen varit vattenfylld har man kunnat öppna dämnet och släppt vatten mot skvaltkvarnen.